

Leesbevordering en literatuureducatie

Een doorgaande lijn

Inhoudsopgave

1	Het belang van lezen	3
2	De leescirkel van Chambers	5
3	Leesbevordering in <i>Station Zuid</i>	7
4	Leerlijn literatuureducatie in <i>Station Zuid</i>	9
5	Vraag en antwoord met Agnes van Montfoort projectleider basisonderwijs bij Stichting Lezen	10

Het belang van lezen

Kinderen die leesplezier hebben, lezen meer.
Kinderen die meer lezen, lezen beter.

Stichting Lezen

Wetenschappelijk onderzoek toont telkens weer aan dat kinderen die meer lezen zich beter ontwikkelen op het gebied van taal. En taal staat aan de basis van alle kennisopname. Het is dus belangrijk dat leesbevordering structureel verankerd is in het beleid op scholen.

Maar hoe zorg je ervoor dat leesbevordering een vaste plek krijgt in de les? Leesbevordering is immers niet alleen een kwestie van beleid, maar vooral een kwestie van doen. Daar is een uitgewerkt plan voor nodig, want leesbevordering is té belangrijk om er 'even bij te doen'. Verschillende onderzoeken en publicaties onderstrepen het belang van leesbevordering en literatuureducatie:

- Nederlandse kinderen houden niet erg van lezen. In vergelijking met leeftijdsgenootjes uit 48 landen scoren ze laag op de 'leesattitude' waarvoor ze stellingen moeten beantwoorden als 'Ik vind lezen leuk' en 'Ik lees alleen als het moet' (PIRLS onderzoek leesvaardigheid en leesattitude, 2011).
- Wie veel verschillende tekstsoorten leest, is leesvaardiger. Het lezen van een brede waaier aan teksten – van verhaalboeken tot kranten- en tijdschriftartikelen – verklaart volgens het internationale onderzoek PISA 13% van de verschillen in leesprestaties (Gille, Loijens, Noijons & Zwitser, 2010).

Nederlandse 15-jarigen scoren laag op de diversiteitschaal, wat betekent dat hun leesdieet weinig variatie kent (Cito, 2012).

- Iemand die vaak fictie leest, heeft daar profijt van in zijn sociale leven. Het inleven in de verhaalpersonages helpt ons om ons in te leven in mensen in het dagelijks leven (Raymond A. Mar, psycholoog, 2009).

Kerdoel 9 van het basisonderwijs stelt dat leerlingen 'plezier moeten krijgen in het lezen van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten'.

Het onderdeel lezen binnen het referentiekader richt zich op zakelijke teksten en op fictionele, narratieve en literaire teksten. Alle doelen binnen het referentiekader zijn gericht op de 'wat'-vraag (Wat moeten kinderen kennen en kunnen?) maar niet op de 'hoe'-vraag (Hoe pak je dat aan in het onderwijs?).

Het belang van lezen

- Woordenschat is een belangrijke pijler van begrijpend lezen (Mariët Förer, Lezen met begrip: de sleutel tot schoolsucces, CPS 2011). Kinderen die dagelijks 15 minuten (stil)lezen, lezen een miljoen woorden per jaar en vergroten hun woordenschat (PISA, 2013).
- Omdat er een positief verband is tussen thuis lezen en leesvaardigheid, is het belangrijk om aandacht te besteden aan het lezen thuis (PIRLS, 2006).
- Uit het PISA onderzoek blijkt dat veel Nederlandse scholen aangeven te kampen met een tekort aan bevoegde docenten. Ook blijkt dat de nieuwe generatie leerkrachten weinig tijd en aandacht besteedt aan leesbevordering. Stichting Lezen heeft voor pabo-opleidingen inmiddels een minor leesbevordering ontwikkeld, en zal ook voor eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen initiatieven ontplooien.
- Een stimulerende leesomgeving op school begint met een actuele, uitgebreide en gevarieerde boekencollectie, die aansluit bij de leefwereld en de interesses van jongeren (Leesmonitor Stichting Lezen, 2013).

Kortom: structurele aandacht voor leesbevordering is onontbeerlijk. Maar hoe pak je dat aan? Het antwoord komt van de Engelse schrijver en jeugdliteratuurdeskundige Aidan Chambers. Hij heeft een leescirkel ontwikkeld, een praktisch model dat ondersteuning biedt aan iedereen die serieus werk wil maken van leesbevordering.

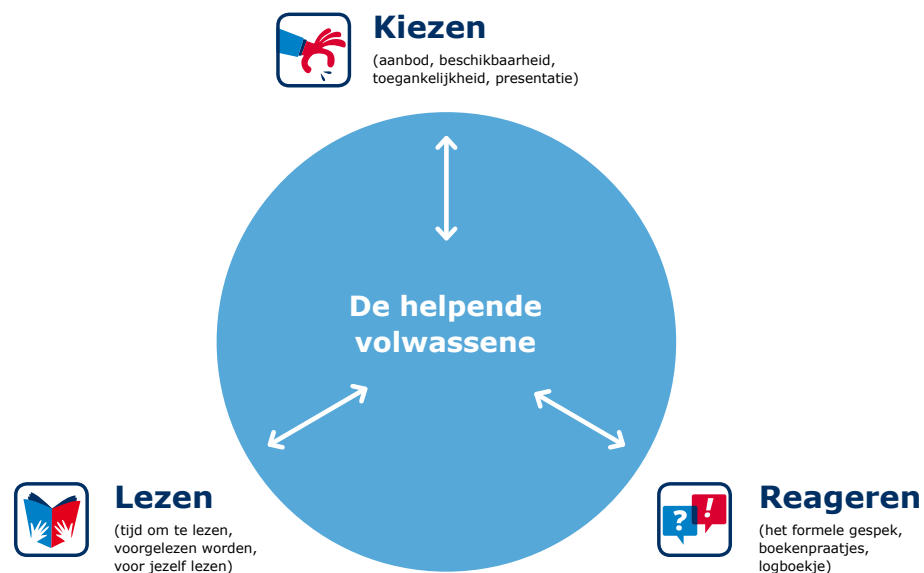
De leescirkel van Chambers

Het idee dat we kinderen alleen maar hoeven te omringen met boeken en dat alles dan vanzelf op zijn pootjes terechtkomt, is tamelijk naïef.

Aidan Chambers

De Engelse schrijver en jeugdliteratuurdeskundige Aidan Chambers legt in zijn boek 'Leespraat' (2013) uit hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten. Zijn standpunt is: wie het belangrijk vindt dat kinderen lezen, moet het lezen dan ook belangrijk maken. In tijd en in aandacht, zodat kinderen merken dat je het als volwassene goed bestede tijd vindt om te lezen en om over leeservaringen te praten.

In zijn inmiddels beroemde 'leescirkel' maakt hij duidelijk hoe hij dat voor zich ziet. Voor, tijdens en na het lezen verricht je verschillende handelingen die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, aldus Chambers. Die handelingen zijn: het kiezen, het lezen en het reageren. De helpende volwassene speelt hierin een centrale rol.

De leescirkel van Chambers

Wat is nu precies de rol van de leerkracht als helpende volwassene in deze leescirkel? In het kort:

Kiezen

‘De leerkracht is de bibliothecaris van de klas, want een kind dat niet leest, heeft het juiste boek nog niet gevonden’, aldus Chambers. Om boeken te kunnen kiezen, moeten ze wel beschikbaar en toegankelijk zijn. Leerkrachten moeten dus zorgen voor een ruim en gevarieerd aanbod van boeken in de school. Kiezen gaat bovendien gemakkelijker als boeken op een aantrekkelijke manier gepresenteerd worden en binnen handbereik van de kinderen zijn. Ook daar kan de leerkracht voor zorgen.

Lezen

Het is de verantwoordelijkheid van de leerkracht om tijd vrij te maken voor lezen. Chambers: ‘Lezen kost tijd. Mag tijd kosten. Geef kinderen, ook op school, nee juist op school, de gelegenheid om te lezen.’ Chambers durft zelfs te stellen dat de kwaliteit van een school rechtstreeks is af te leiden uit de tijd die een school inruimt voor lezen en voor gesprekken over boeken. Richtlijn voor het stillezen is een dagelijks stilleesmoment van 15 minuten. Liefst iedere dag op hetzelfde moment, omdat dit zorgt voor structuur en duidelijkheid.

Reageren

Gesprekken voeren over gelezen boeken is volgens Chambers de beste manier om van kinderen enthousiaste lezers te maken. Een boekengesprek in de klas stelt hoge eisen aan de leerkracht. Hij of zij kan het gesprek op gang brengen, verdiepen en verruimen door op het juiste moment de juiste vragen te stellen. Twee basisregels daarbij zijn: laat kinderen gerust voor de hand liggende dingen vertellen en alles is de moeite van het vertellen waard.

Leesbevordering in Station Zuid

Als beroepsgroep zijn leerkrachten en docenten verantwoordelijk voor de leesvaardigheid en het leesgedrag van alle jonge mensen bij elkaar.

Aidan Chambers

Station Zuid is de enige leesmethode in het Nederlandse basisonderwijs met een compleet uitgewerkte leerlijn leesbevordering. De leerlijn is gestoeld op de leescirkel van Chambers en bestaat uit de volgende elementen:

- 1 boeken onder de aandacht brengen (kiezen);
- 2 kinderen veel en gevarieerd laten lezen (lezen);
- 3 kinderen leeservaringen laten delen (reageren);
- 4 leesbeleving, ouderparticipatie en vrij lezen.

Boeken onder de aandacht brengen

Het selecteren van boeken is een lastig proces. Wat wil ik lezen? Wat is er te lezen? Welk soort boeken vind ik leuk? Als het boekenaanbod rijk, gevarieerd en toegankelijk is, geeft dat meer mogelijkheden om een keuze op basis van eigen interesses te maken. In de leesbevorderingslessen van *Station Zuid* wordt een rijke schakering aan boeken en teksten aangeboden en gaan de kinderen actief aan de slag met het keuzeproces. Aan de hand van opdrachten in het lesmateriaal denken ze na over verschillende genres, presenteren ze boeken aan elkaar en discussiëren erover. Op die manier worden ze zich bewust van hun keuzeproces en zijn ze uiteindelijk in staat om op uiteenlopende manieren een eigen keuze te maken. Zo worden ze optimaal gemotiveerd om te gaan lezen.

Kinderen veel en gevarieerd laten lezen

In *Station Zuid* wordt er veel en gevarieerd gelezen. In het lesmateriaal staan boekfragmenten, boekentips en bijbehorende opdrachten. Door samen boekfragmenten te lezen en te bespreken worden de kinderen gestimuleerd om kennis te maken met boeken binnen hetzelfde genre, dezelfde stijl of van dezelfde auteur. Dat is goed voor de ontwikkeling van een persoonlijke leessmaak. Het doel van leesbevordering is niet dat een kind het gekozen boek per se uitleest. Het is vooral belangrijk dat kinderen boeken lezen die ze leuk vinden. Want iemand die voor zijn plezier leest, leest als vanzelfsprekend het hele boek.

Leesbevordering in Station Zuid

Kinderen leeservaringen laten delen

Station Zuid biedt kinderen handvatten om te reageren op en te discussiëren over boeken. In elke leesbevorderingsles werken de kinderen samen. Elk kind krijgt de ruimte om over boeken te praten en door samen te werken worden kinderen gestimuleerd om kennis te delen. De kinderen werken samen aan een gemeenschappelijk doel, waarbij ieders inbreng van belang is. Er is geen goed of fout. Het samen participeren in de werkvorm leidt tot het beste resultaat: elkaars kennis over boeken vergroten en zo een persoonlijke leesmaak ontwikkelen.

Leesbeleving, ouderparticipatie en vrij lezen

Leesbeleving maakt structureel onderdeel uit van het leesbevorderingsaanbod van *Station Zuid*. De kinderen luisteren een paar keer per week op het digibord naar een aflevering van 'De Brandweerclub', een vervolgverhaal dat speciaal voor *Station Zuid* is geschreven. De avonturen van 'De Brandweerclub' sluiten aan bij de belevingswereld van de kinderen in de verschillende jaargroepen. Het vervolgverhaal stimuleert bovendien het lezen thuis, met een eigen website voor thuis waar de kinderen meer kunnen lezen over de avonturen van 'De Brandweerclub' en waarop boekentips en leesnieuwtjes staan. Zo kunnen de kinderen thuis in gesprek gaan over wat ze hebben geleerd en gelezen op school. Dat is belangrijk, want de thuissituatie heeft een grote invloed op het lezen (PIRLS 2006).

Volgens Chambers is het van het grootste belang dat er op school structureel tijd wordt ingeruimd voor vrij lezen. In *Station Zuid* wordt daarvoor de aanzet gegeven door een vaste plaats in het lesprogramma te reserveren voor het stillezen van zelf gekozen boeken of teksten.

Leerlijn literatuureducatie in Station Zuid

Leesbevordering en literatuureducatie gaan samen om kinderen literair competent te maken.

Stichting Lezen

Naast de kerndoelen is sinds augustus 2010 ook de ‘Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen’ van kracht. De referentieniveaus geven aan wat de kinderen in verschillende fasen van hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. De wet is mede gemaakt om te zorgen voor een betere aansluiting van het basisonderwijs op het voortgezet onderwijs.

Bij het ontwikkelen van de leerlijn leesbevordering van *Station Zuid* zijn, net als bij de lesmethodes Nederlands voor het voortgezet onderwijs, de referentiedoelen van het domein ‘Lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten’ als uitgangspunt genomen. Dit zorgt ervoor dat het aanbod in *Station Zuid* naadloos aansluit op het vervolgonderwijs.

Binnen dit domein van het referentiekader zijn doelen beschreven op het gebied van leesbevordering én literatuureducatie. Leesbevordering en literatuureducatie liggen namelijk in elkaars verlengde. Het doel van leesbevordering, streven naar leesplezier, is een overkoepelend doel: kinderen zouden zoveel mogelijk positieve leeservaringen moeten hebben, ook via literatuureducatie. En andersom kan plezier in lezen ook bestaan uit beter begrip van een tekst (Martijn Nicolaas, *Zicht op literatuureducatie en leesbevordering*, Stichting Lezen, 2005).

De combinatie leesbevordering en literatuureducatie maakt volgens Stichting Lezen de kinderen op drie niveaus literair competent:

- ze raken wegwijs in het boekenaanbod;
- ze hebben kennis van literaire teksten en ontwikkelen er waardering voor;
- ze kunnen de waardering beargumenteren.

Station Zuid besteedt in de leesbevorderingslessen dus structureel aandacht aan deze competenties. Zo waarborgt *Station Zuid* een goede aansluiting op het voortgezet onderwijs en maken de kinderen zo breed mogelijk kennis met lezen en literatuur. Dit geeft kinderen de beste basis tot een goede, brede en stabiele leeshouding.

Vraag en antwoord

met Agnes van Montfoort, projectleider basisonderwijs bij Stichting Lezen

Uitwisseling is de motor achter leesbevordering

Agnes van Montfoort, projectleider basisonderwijs, Stichting Lezen

Stichting Lezen is het kennis- en expertisecentrum voor leesbevordering en literatuureducatie. Stichting Lezen zet zich in voor het verbeteren van het leesklimaat en de leescultuur, als onderdeel van het algemene lees- en literatuurbeleid van het ministerie van OCW.

Stichting Lezen heeft een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de leerlijn leesbevordering en literatuureducatie van *Station Zuid*.

1 Waarom is het belangrijk dat leesbevorderingsactiviteiten zijn ingebed in het onderwijscurriculum?

‘Leesbevordering, aandacht voor leesmotivatie en literaire competenties, is net zo fundamenteel als aandacht voor technisch, begrijpend en studerend lezen. Door vrij lezen/stillezen, voorlezen, praten over boeken, boekintroductions en de boekenkring in alle groepen in te bedden in het curriculum wordt hier structureel aandacht aan besteed. Hiermee krijgt ieder kind de kans plezier en inzicht te ontwikkelen in fictie en non-fictieteksten en daarmee de basis te leggen een gemotiveerde en vaardige lezer te worden.’

2 Kunt u de ondersteunende rol van de professional kort toelichten?

Wat zouden scholen en leerkrachten moeten doen?

‘Een school moet ervoor zorgen dat leerlingen toegang hebben tot een aantrekkelijke en actuele boekencollectie waarin voldoende keuze is. Een leerkracht zal vervolgens structureel tijd moeten maken voor leesbevordering in zijn/haar groep. Ook is het belangrijk om leerlingen te begeleiden in het kiezen van een geschikt boek dat aansluit bij de interesse van leerlingen en dat niet te moeilijk of te makkelijk is. Een leerkracht zal de vaardigheden en het inzicht moeten hebben om een leesbelevingsgesprek te houden. Een leerkracht zou idealiter zelf een bevlogen lezer moeten zijn die goed op de hoogte is van het actuele aanbod van kinderboeken en moeten weten hoe kinderen te enthousiasmeren voor lezen.’

3 De kinderen werken veel samen in de leesbevorderingslessen van *Station Zuid*. Waarom is dat belangrijk?

‘Uitwisseling is de motor achter leesbevordering. Juist door met elkaar te interacteren over teksten krijgen kinderen een dieper begrip van wat ze gelezen hebben.’

Vraag en antwoord

met Agnes van Montfoort, projectleider basisonderwijs bij Stichting Lezen

4 In iedere leesbevorderingsles van *Station Zuid* wordt tijd vrijgemaakt voor vrij lezen. Waarom is vrij lezen belangrijk?

‘Vrij lezen en lezen in de vrije tijd, waarbij kinderen mogen lezen wat ze willen, draagt bewezen bij aan het plezier in het lezen van boeken en aan woordenschatontwikkeling en het tekstbegrip van kinderen. Kinderen die regelmatig vrij lezen scoren beter op de Cito-onderdelen taal, rekenen, studievoordigheden en wereldoriëntatie.’

5 In *Station Zuid* luisteren de kinderen drie keer per week naar een voorleesverhaal van ‘De Brandweerclub’. Op welke manier draagt voorlezen bij aan leesbevordering?

‘Voorlezen is onderdeel van leesbevordering. Voorlezen:

- heeft een positieve invloed op de taal- en leesvaardigheid;
- bevordert de leesmotivatie en het plezier in lezen;
- stimuleert de sociaal-emotionele, cognitieve, creatieve en culturele ontwikkeling;
- vergroot de kennis van de wereld;
- bevordert de concentratie;
- is de belangrijkste vorm van boekpromotie.’

Meer informatie is te vinden in de reeks *Kwestie van Lezen*, uitgebracht door Stichting Lezen en in *Meer lezen, beter in taal* (eveneens van Stichting Lezen).

‘Het idee dat we kinderen alleen maar hoeven te omringen met boeken en dat alles dan vanzelf op zijn pootjes terechtkomt, is tamelijk naïef.’

Aidan Chambers

Uitgeverij Malmberg

Bezoekadres

Magistratenlaan 138 • 5223 MB • 's-Hertogenbosch

Postadres

Postbus 233 • 5201 AE • 's-Hertogenbosch

T (073) 628 8811

malmberg@malmberg.nl • www.malmberg.nl

Tekst en samenstelling:

Arjanne Hoogerman (onderwijsspecialist Malmberg)

Jan Jaap Bijlsma (uitgever voortgezet lezen)

Met dank aan:

Agnes van Montfoort (projectleider basisonderwijs bij Stichting Lezen)

Sheila Faessen (tekstadvies en redactie)